

International Center for Economic Growth
Európai Központ

Vélemény Nr. 25

1118 Budapest, Dayka Gábor utca 6/B

Tel: (1) 248-1160 E-mail: office@icegec.hu Honlap: www.icegec.org

ICEG VÉLEMÉNY XXV

Borkó Tamás: A növekedés és versenyképesség empirikus tapasztalatai két távol-keleti és egy dél-amerikai ország alapján

2005. December

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Bevezetés</i>	<i>4</i>
<i>Dél-Korea</i>	<i>6</i>
<i>Szingapúr</i>	<i>10</i>
<i>Chile</i>	<i>15</i>
<i>Tanulságok Magyarország számára</i>	<i>18</i>

BEVEZETÉS¹

A tanulmányban két távol-keleti és egy dél-amerikai ország kerül szemrevételezésre, amelyek néhány évtized alatt jelentős felzárkózási eredményeket mutattak fel a világgazdaság fejlettebb országainak versenyképességéhez. Az egyik Dél-Korea, a másik Szingapúr és a harmadik Chile. Az említett gazdaságok fejlődése eltérő adottságokra és tényezőkre vezethető vissza.

A két távol-keleti ország gazdasági növekedése rendkívül dinamikus volt, ami a Bruttó Hazai Termék éves átlagos 7-8%-os bővülését jelentett. Ezt a tigristempót csak az 1997-1998 valuta- és pénzügyi válság törte meg ideiglenesen, amikor is a távol-keleti országok mindegyike és köztük a vizsgált két állam is visszaesést élt meg. A válság által korrigált makrogazdasági stabilitás után ismét erősödő növekedés jellemezte a távol-keletet, amelyet újabb, immár reálgazdasági sokk ért 2001-es világgazdasági gyengélkedés miatt, elsősorban Szingapúr esetében (1,9% visszaesés a 2000-es 9,7% növekedés után). Azóta ezen gazdaságok növekedési ütemei ismét jelentős 5-6%-os éves átlagos növekedési ütemeket teljesítenek.

A növekedés tényezői között kiemelkedő szerepe volt az állami szerepvállalás jelentős mértékének, mind az iparosítás, mind a gazdaságfejlesztés vonatkozásában. Dél-Koreában ez a hatvanas években exportorientált iparosítást (munka-intenzív ágazatokban) jelentett importhelyettesítéssel (tőke-intenzív ágazatokban), a hetvenes években stratégiai ágazatok szelektív protekcionista fejlesztését, míg Szingapúrban az állam a hetvenes években agresszívan alapozta meg a pénzügyi- és üzleti szolgáltatások területén meglévő komparatív előnyeit, a nyolcvanas években pedig a tőke-intenzív ágazatok szerepét növelte jelentős külföldi tőkebevonással és hazai nagyvállalatok támogatásával. A gazdaságfejlődés kettős arccal rendelkezett ezen országokban, ami azt jelenti, hogy a kereskedelempolitikai nyitottság mellett a nemzetgazdaságon belüli állami beavatkozás az iparosításba és gazdaságfejlesztésbe strukturális problémákat hozott felszínre. A nyolcvanas-kilencvenes évek így váltást hoztak, ami liberalizációt és az FDI szerepének felértékelődését jelentették, párhuzamosan a világgazdasági szervezetekben (OECD, WTO) való részvétellel.

A gazdasági fejlődés nagymértékben a lakosság növekedése és annak bevonása, illetve elsősorban a jelentős ütemű tőkeakkumuláció eredménye volt és nem a technológiai előrehaladásé. A munkaerőpiacok rugalmassága, a bérterhek relatív alacsony szintje, a rendelkezésre álló képzett munkaerő a munka-intenzív iparosítás, vagy szolgáltatásbővítés hasznára vált. Így az oktatás támogatása és a megfelelő mennyiségű és képzettségű munkaerő biztosítása évtizedek óta és napjainkban is kiemelkedő prioritást élveznek a távol-keleten. Ugyanakkor egyre nagyon szerepet és támogatást kaptak, kapnak olyan ágazatok, melyek kevésbé munka-intenzívek, jelentősebb hozzáadott értéket képviselnek és egyre nagyon erőfeszítések történnek a nem direkt jellegű, hanem a beruházási, gazdálkodási környezet javítására irányuló állami beavatkozások (technológiai háttér erősítése, klaszteresedés előmozdítása, szolgáltatási szektor fejlődési feltételeinek megteremtése, adórendszerek versenyképességének biztosítása, humán tőke fejlesztése, rugalmasabb tényezőpiacok biztosítása, infrastruktúra fejlesztése stb.).

Az egyetlen dél-amerikai példa esetében a gazdaság a nyolcvanas évek második felétől állt stabil növekedési pályára, amelynek eredményeképpen a 90-es évek nagy részében kétszámjegyű növekedési ütemeket is produkált. A növekedés mozgatórugója az FDI és a teljes tényező termelékenység emelkedése volt. Már a hetvenes évektől a politikai diktatúra ellenére erőteljes és ütemezett gazdasági liberalizációt hajtottak végre. Szemben a távol-keleti országok gyakorlatával az állami szerepvállalás elsősorban a piaci kudarcok kezelésére, a szabályozási feltételek javítására, fegyelmezett fiskális és

---

¹ A tanulmány az ICEG Európai Központ által a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM) számára kialakított versenyképességi koncepció keretében készített elemzés szerkesztett változata.

monetáris politikára szorítkozott. Ugyanakkor, szemben az ázsiai gyakorlattal, a kutatás-fejlesztés és az oktatás nem kapott akkora hangsúlyt, mint a távol-keleti országokban, mégis jelentős előrelépés figyelhető meg ezeken a területeken is, elsősorban az oktatás vonatkozásában.

Összességében elmondható, hogy a távol-keleti gazdaságok azon lehetőségét, hogy a jelenlegi szinten kapcsolódjanak be a világgazdasági növekedés rendszerébe az agresszív állami szerepvállalás és a speciálisan ázsiai országokra jellemző sajátosságok tették lehetővé, szemben a chilei állami szerepvállalás indirekt mivoltával, amely a gazdálkodási környezet javítását, a piaci liberalizáció ország adottságainak megfelelő, tudatos és ütemezett végrehajtását vállalta fel és stabil makrogazdasági háttérrel biztosított ehhez.

DÉL-KOREA

TÉNYEK

Dél-Korea gazdasági növekedési üteme: az utóbbi három évtizedben átlagában (évi 7 %) a legmagasabbak közé tartozik az OECD-ben. Három évtized alatt egy kis, elszigetelt, szegény gazdaságból egy közepesen fejlett, a világgazdaságba jelentős mértékben integrálódott állammá vált (jelenleg a 15. legnagyobb kereskedő ország).

OECD-összehasonlításban magas volt – az 1997-98-as pénzügyi válság okozta visszaesés után - az utóbbi öt év növekedési üteme is: átlagosan éves 6 %, aminek eredményeképpen az egy főre eső GDP jelenleg az OECD-átlag kétharmada.

TÖRTÉNET – FEJLŐDÉSI SZAKASZOK

Az egyes gazdaságtörténeti periódusok élesen elkülönülnek egymástól a legfontosabb célokat, és kisebb részt az alkalmazott módszereket tekintve.

1. 1961-1972 – Exportorientált iparosítás importhelyettesítéssel

Az iparosítás első szakaszában a központilag tervezett, exportorientált gazdaságfejlesztési „módszer” – leegyszerűsítve - a következő volt: külföldi bankoktól, kormányzatoktól hiteletet vettek fel, ezekből gyárakat hoztak létre. Nyersanyagokat, alkatrészeket és részegységeket importáltak, majd ezeket a helyi olcsó és viszonylag képzett munkaerő késztermékeké szerelte össze, s végül ezek túlnyomó részét exportálták. Több kormányzati intézkedéssel igyekeztek az exportot ösztönözni. Azok a vállalatok, amelyek az előírt exportmennyiséget teljesítették, támogatott hitelekhez juthattak hozzá. Ez minden vállalatnak járt, de a hosszabb lejáratú, támogatott hiteletet a kijelölt vállalatok és szektorok kapták. Az export ösztönzését szolgálták az exportáló vállalatoknak nyújtott adókedvezmények, vámzabaderületek létrehozása, az exportcélokat szolgáló (nyersanyag)import vámmentessége. Az árfolyampolitika is az export növelését szolgálta. A kormányzat FDI-hoz való viszonya ambivalens volt: inkább a JV-eket preferálták, s az FDI-t a technika-technológiaszerzés, illetve a piacokhoz való hozzájutás eszközének tekintették. Az exportösztönzés a munka-intenzív ágazatokat érintette, ugyanakkor a tőke-intenzív (köztes) termékek és a fogyasztási cikkek esetében importhelyettesítés valósult meg az erősen védett belső piacon. Eredmény: gyorsan nőtt a munka-intenzív termékek kivitele (elsősorban a textilruházati iparban), kétszámjegyű volt a gazdasági növekedés üteme. Ugyanakkor a kivitel magas importtartalma (és a külföldi hitelfelvételek, illetve FDI korlátok) miatt a fizetési mérleg nem javult.

2. 1972-1979 – A nehézipar és a vegyipar kiemelt fejlesztése

Ebben az időszakban az export növelése prioritás maradt, azonban mellette a kormányzat hat stratégiai ágazat szelektív fejlesztését tűzte ki célul. A hat ágazat a következő volt: acélipar, petrokémiai ipar, hajógyártás, ipari gépgyártás, nemvasfém-gyártás, elektronikai ipar. A változás előzménye a tradicionális munka-intenzív export versenyképességének csökkenése, a fizetési mérleg romlása és (az USA térségbeli katonai szerepvállalásának csökkenése miatt) a helyi hadiipar fejlesztésének szükségessége volt. A kormányzat legfontosabb eszközei ebben az esetben is a támogatott, kedvezményes hitelek, adókedvezmények, szelektív protekcionizmus, belépési korlátok és a vállalati/ipari döntéshozatalba történő közvetlen kormányzati beavatkozás volt. A legfontosabb eszköz ebben az időszakban is a kedvezményes hitel volt, amelynek részesedése az összes hitelen belül a hetvenes évek végére 50%-ra nőtt. Az exportszektorok preferálása csökkent, így például kevésbé alkalmazták az export ösztönzését szolgáló eszközöket, és nőtt az importhelyettesítő iparágak védelme a külső versenytől. Az FDI politika ágazati szempontból szelektívebb lett (pl. elektronikai beruházások preferálása). A kiválasztott iparágak gyorsan fejlődtek, azonban ez a stratégia nagyon költségesnek bizonyult. Tovább nőtt a külső adósság

(változatlanul ez volt az egyik fontos finanszírozási forrás). A stratégiai szektorok nagyvállalatainak szerepe és súlya jelentősen nőtt a főleg könnyűipari kis- és közepes vállalatok rovására. A chaebolok túlzottan eladósodtak és vezetésük és a politika közötti összefonódás egyre erősebb lett. Az erős hazai és külföldi eladósodás, a gazdaság „túlfűtöttsége” lehetetlenné tette az iparosítási stratégia további alkalmazását. 1979-ben jelentős fiskális és monetáris restriktív intézkedést jelentettek be, és csökkentették az iparosítási stratégiára fordított kiadásokat. Ezek az intézkedések azonban nem bizonyultak elégségesnek, és a helyzetet tovább nehezítette a második olajválság, amely (az emelkedő bérekkel együtt) magasba repítette az inflációt. (Tovább súlyosbította a helyzetet Park elnök 1979-es meggyilkolását követő politikai válság.) 1980-ban a gazdaság 5%-kal zsugorodott, az infláció 20% fölé emelkedett, a kereskedelmi deficit rekord nagyságú lett, és Dél-Korea volt Mexikó és Brazília után a harmadik legnagyobb adós ország.

3. 1980-1991 – Stabilizáció és liberalizáció

A stabilizációs politika mellett a piaci liberalizációs lépések és a kormányzat gazdasági beavatkozásának csökkentése is részei voltak ennek az időszaknak. Elsősorban a kormányzatnak a kereskedelmi banki hitelnyújtásban játszott jelentős szerepét minimalizálták a bankok privatizálásával. A restriktív fiskális és monetáris politikának, illetve a bérek befagyasztásának köszönhetően az infláció 2-3%-osra csökkent a nyolcvanas évek közepére. Mivel a folyó mérleg folyamatosan jelentős többletet mutatott, ezért részben külső nyomásra importliberalizációs lépéseket is tettek (pl. jelentős vámcsökkentés) és az exportösztönzés intézményrendszerét is közelítették a fejlett országokéhoz. A szelektív iparfejlesztésnek véget vetettek, a közvetlen kormányzati beavatkozás színterei inkább a rosszul teljesítő iparágak/vállalatok lettek. Több iparágat megnyitottak az FDI előtt. Ugyanakkor a reálbéreknek a termelékenységénél jóval gyorsabb növekedése és a won erősödése aláásta a koreai termékek versenyképességét. Az export növekedése lassult, az importé egyre gyorsabb volt, az ingatlanspekulációk következtében gyorsan nőttek az árak. A gazdasági növekedés üteme felére esett és a folyó mérleg újra deficitessé lett 1990-ben.

4. 1992-1997 – Valódi liberalizáció

A problémákra a kormányzat további liberalizációval válaszolt (ezt részben a küszöbön álló OECD tagság is motiválta). A makrogazdasági stabilizáció mellett mikro szinten is átalakította a gazdaságot. Még jobban megnyitották az országot az FDI előtt, engedélyezték a nem ellenséges, határon átnyúló felvásárlásokat, és jelentősen nőttek a koreai vállalatok által külföldön végrehajtott közvetlen befektetések is.

5. 1998 után – Pénzügyi válság, visszaesés majd növekedés

A megelőző gazdaságfejlesztési szakaszokban azok az intézményi gazdaságpolitikai problémák már megjelentek, amelyek az 1997-98-as pénzügyi válságot okozták. Ilyenek voltak például a már említett problémák a kereskedelmi banki hitelek kapcsán, a közvetlen kormányzati beavatkozás a nagyvállalatok tevékenységébe, illetve a nagyvállalatok nagyon erős eladósodottsága, s ezek kapcsán a nemprofitábilis tevékenységekbe történő beruházások. Közvetlenül a problémákhoz az exportnövekedés 1996-os lassulása és ezzel együtt a folyó mérleg deficitjének a GDP 5 %-ára való növekedése vezetett. Ennek okai voltak: a won felértékelődése, az exporttermékek iránti világpiaci kereslet és azok árainak visszaesése. Vezető vállalatok összeomlása következett (Hanbo és Kia, később Daewoo), amely a többi chaebol esetében is kétségeket keltett aziránt, hogy képesek lesznek-e adósságaikat visszafizetni. A többi ázsiai ország fizetési problémái nehezítették Dél-Korea helyzetét, s 1997 novemberében a won két hét alatt 50 %-kal értékelődött le. 1998 elején Dél-Korea adósságát át kellett ütemezni.

1999-től gyorsan növekedett a koreai gazdaság, mivel a válság után jelentős liberalizációs és reformlépések következtek, illetve ideiglenesen enyhültek az egyébként feszült munkaadói-munkavállalói

viszonyok. A reformok ellenére több területen jelentősen eltér a koreai intézményrendszer a többi fejlett OECD országétól – ez részben az eltérő (üzleti) kulturális hátteret, részben a másféle örökséget/kiinduló helyzetet tükrözi. Így például (Japánhoz hasonlóan) kiugróan magas a mezőgazdasági vámok szintje, és a mezőgazdasági termékek exportszubszevenciója, a vállalatirányítás módja jelentősen különbözik (erőteljesebb koncentráció és összefonódás a politikával), a kereskedelmi bankok egy része még állami kézben van, a számviteli szabályok nem átláthatóak, jelentősebbek a belépési korlátok a szolgáltató szektorban, kevesebben részesülnek nyugdíjban és munkanélküli ellátásban stb.

TÉNYEZŐK

1. Humán tőke és munkaerő tartalékok, rugalmas munkaerőpiac – A növekedés egyik fontos forrása a rendelkezésre álló képzetlen és közepesen képzett munkaerő volt – a kilencvenes évekbeli növekedés a munkaerő-bevonás és a tőkeberuházások eredménye, a termelékenység gyakorlatilag nem nőtt. A munkaerő relatív olcsóságához hozzájárult a bérterhek alacsony szintje, hiszen a nyugdíjrendszer és a munkanélküli-ellátás relatíve keveseket érint. Még ma is a munkások több mint kétharmadát határozott idejű szerződéssel alkalmazzák, sokakat naponta megújított szerződéssel. A munkanélküli segély rövid ideig jár és alacsony, és mindössze minden ötödik munkanélküli kap ilyen jellegű támogatást. A nyugdíjrendszer jelenleg a nyugdíjas korú lakosságnak mindössze mintegy a negyedét érinti.
2. Sajátos külső körülmények. - Sok olyan külső körülmény játszott jelentős szerepet a koreai gazdasági stratégia megvalósításában, amely mára megváltozott. Így sok protekcionista intézkedés már nem alkalmazható a WTO megállapodás jelenlegi „állapotában”, amely akkor még lehetséges volt (pl. vámok, mennyiségi korlátozások, ipartámogatás, szubszevenciók, performance requirement-ek a közvetlen külföldi tőkebefektetéseknél stb.), amelyek jelentős szerepet játszottak az importhelyettesítő iparosításban. Habár azóta a világkereskedelem is szabadabbá vált, a hatvanas-hetvenes években Dél-Korea exportját csak kismértékben és néhány termék esetében akadályozták a (fejlett) piacok protekcionista intézkedései. Erősödött a hetvenes-nyolcvanas évek óta az FDI-ért folytatott verseny is: Dél-Korea egy passzív, kicsit restriktív FDI politikával is viszonylag jelentős befektetéseket vonzott, illetve egy aktívabb, OFDI ösztönző politikával több hazai nagyvállalatot volt képes multinacionális vállalattá formálni. A világ gazdaság szerkezete több tekintetben is eltérő volt, kevesebb volt az olcsó munkaerőt kínáló, viszonylag nyitott versenytárs. A multinacionális vállalatok kisebb súlya a termelésben, kereskedelemben a mainál valamivel könnyebbé tette a sajáttermékes bekapcsolódást a világkereskedelemben. A termelési technológia változása. Jelenleg is van egy kedvező körülmény a dél-koreai gazdaság számára: a dinamikus Kína közelsége. Évente 50%-kal nőtt az utóbbi években a kínai import Dél-Koreából.
3. Erős állami szerepvállalás – Talán a hatvanas évek elejének kilátástalan gazdasági és katonai helyzete magyarázza az erős állami beavatkozást, ezen felül egy klasszikus parancsuralmi rendszerhez „jól illett” a jelentős állami szerep. A tőke, technika-technológia hiánya, a széttöredezett piac és Észak-Korea folyamatos katonai fenyegetése miatt nem maradt más választása a kormánynak, minthogy a valamilyen módon maga próbálja levezényelni a gazdaság fejlesztését. (A gazdaság fejlesztése áttételesen a politikai hatalom (Park tábornok katonai puccsal került hatalomra 1961 májusában) megszilárdításának eszközéül szolgált.) Állami tervek (ötéves tervek – Economic Planning Board) keretében folyt a gazdaságfejlesztés. Kevésbé állami kézben levő vállalatok „által”, inkább pénzpolitikai eszközökkel (elsősorban hitelpolitika, továbbá árfolyam-politika, exportfinanszírozás) avatkozott be a kormányzat a gazdaság fejlődésébe. A hetvenes évektől a gyakorlatilag állami kézbe vett kereskedelmi bankok révén (hitelek), kevésbé a költségvetési politikán keresztül (ebben csak speciális adópolitika: kedvezmények) avatkozott be az állam. A hitelek a chaebolokra koncentráálódtak, amelyek esetében (bár magánvállalatok voltak) jelentős volt a politikai nyomás a döntéshozatalban. Egészen a kilencvenes évekig kevésbé támaszkodik az FDI-ra, inkább kölcsönök-

hitelekből finanszírozza az export- és növekedés-orientált fejlődést (restriktív FDI politika: zárt szektorok és területek, kedvezmény: vámszabad-területeken, inkább JV-k, PR-ek), majd a hetvenes évek közepétől: nagyon szelektív FDI ösztönzés (pl. elektronika), a munka-intenzív termékeknel erős exportorientáció (magas importtartalom), párosulva szelektív importhelyettesítéssel a tőke-intenzív termékeknel és a tartós fogyasztási cikkeknel, eleinte nincs szektor-specifikus beavatkozás. A hetvenes évektől (amikor a munka-intenzív termékek exportjában gyöngült a versenyképessége): nehézipari és vegyipari fejlesztések preferálása, az export-„elfogultság” oldása, erősebb védelem az importhelyettesítő iparágaknak. 1985-től aktívan ösztönzi az állam az OFDI-t, amely felül is múlja éves értékében az FDI-t:

4. Stabilizáció, liberalizáció - fordulat: nyolcvanas évek eleje (jelentős adósságállomány, olajválság, belső gazdasági problémák) – stabilizáció, bankprivatizáció és részleges liberalizáció: 1980-1991, több FDI, kevesebb állam; valódi liberalizáció: 1992 után, illetve az 1997-98-as pénzügyi válság után. Jelentős a liberalizációban a nemzetközi szervezetekben viselt tagság szerepe: főleg WTO, illetve kisebb részt OECD (1995-től). Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az OECD országok közül változatlanul az egyik legzártabb Dél-Korea.
5. Kulturális hatások, sajátosságok – minimális jóléti rendszer és így alacsony jóléti költségvetési kiadások, rugalmas munkaerőpiac jelentős tartalékokkal. Az oktatás-képzés központi szerepe az értékrendszerben, így a családok oktatási kiadásai jelentősek (egyfajta beruházásnak tekintik a jövőbe.) Egyes szakértők szerint fontos a munkához való viszony eltérése a nyugati felfogáshoz képest, amelyet vallási okoknak, illetve ehhez kapcsolódóan a rizstermesztés (a búzatermesztéstől eltérő) sajátosságainak tulajdonítanak.
6. Viszonylag kevés FDI – Eleinte a kormányzat saját gazdasági hatalmának csökkenésétől félt, amennyiben jelentősebb FDI áramlik az országba, ezért jelentősek voltak a beáramlási korlátok. Azonban bizonyos szektorokban (technológia-intenzív, vagy piacot jelentő FDI) jelen lehettek a külföldi vállalatok. Ugyanakkor az iparosítás első, munka-intenzív, exportáló szektorokra alapozó szakaszában nem is volt óhatatlanul szükség az FDI-ra. Később is szelektív maradt az FDI politika, mint arról már volt a fentiekben szó. Jelentősebb beáramlás: az 1997-98-as pénzügyi válság után, részben az egyesülés-felvásárlások élénkülése miatt.

SZINGAPÚR

FEJLŐDÉSI TAPASZTALATOK

A neoklasszikusok állítása szerint az export és a jövedelem növekedése magasabb megtakarításhoz vezet, és ahogyan a tudás terjed és a munkások egyre képzetebbek lesznek, az ipari országok exportja egyre inkább a több tőkét és magasabban képzett munkaerőt igénylő termékek felé tolódik el. Mi több, hatékonyan működő tőkepiacok esetén ez az átalakulás magától végbemegy. Szingapúr esetében az állam kulcsszerepet játszott a gazdaság szerkezetének átalakulásban. 1970-es években az állam agresszív politikával alapozta meg Szingapúr komparatív előnyeit a pénzügyi és üzleti szolgáltatások tekintetében. Az 1980-as években az állam a nagy értékű beruházásokat igénylő tevékenységek felé orientálta a gazdasági szereplőket. Ezt tette úgy, hogy a kiszemelt multinacionális vállalatokat ösztönzőkkel irányították a megfelelő ágazatokba, s a képzettség és technológiai szint növelése érdekében állami vállalatokat kezdett működtetni a kiszemelt területeken, ahol magas bért fizettek, megnehezítve a munkaerő-igényes iparágak működését. Ez az intervenciósi politika sikeresen vonzotta a külföldi közvetlen tőkebefektetéseket a kívánt iparágakba, növekedést és strukturális megújulást hozva magával.

NÖVEKEDÉSI MÉRLEG

A teljes termelékenységi tényező dekompozíciójával megvizsgálhatjuk az egyes tényezők hozzájárulását a teljes növekedéshez.

Ahhoz, hogy láthassuk a Szingapúri növekedés külföldi befektetésektől való függőségét, szükséges megvizsgálunk a növekedés forrásait (1. táblázat). 1970-1990-ig a szingapúri gazdasági növekedés főként a lakosság növekedése (25%) és a humán és fizikai tőkébe történő befektetéseknek (83%) volt köszönhető. Ez azt sugallja, hogy a szingapúri gazdaság növekedése szinte teljesen a szokatlanul magas tőkeakkumulációnak volt köszönhető, és nem a technikai haladásnak.

Növekedési tényezők, 1970-90²

	Output növekedése	Munka hozzájárulása	Tőke	TFP
1970-75	0,454	0,31	1,05	-0,36
1975-80	0,408	0,32	0,63	0,05
1980-85	0,300	0,42	0,78	-0,20
1970-90	1,545	0,25	0,83	-0,08

Az Ázsiai Tigrisekkel ellentétben Szingapúr nem technológiai fejlődéssel növekedett. Ennek oka a szingapúri kormányzat aktivista politikája, ami a termelést erőltette a célzott iparágakban (textíliától az elektronikáig, majd finomítva ruházattól az elektronikáig és a banki szolgáltatásokig), túl gyors volt ahhoz, hogy a termelékenység növeléséhez elegendő idő lett volna. Meg kell említeni ugyanakkor, hogy önmagában nem igazán számít, ha a TFP növekedése kicsi vagy nulla. Például Svájcban, a világ egyik leggazdagabb országában a TFP növekedése nulla. Röviden, Szingapúr ez időszakos növekedése alapvetően humán és fizikai tőke befektetésén alapult, és az exporttámogató politikája kulcsfontosságú volt a hazai tőke mobilizálásában és a külföldi tőke vonzásában.

Szingapúr növekedési tapasztalatai a magas tőkeakkumulációtól való függőséget mutatják, a külföldi és a hazai tőkét is beleértve. Nézzük először a külföldi tőke hatását a növekedésre. 1970-90-ig a fizikai tőke

² Forrás: Young, 1992

növekedésének stabilan mintegy 24 százaléka származott FDI-ból. Mi több, 1990-ben a termelési beruházások közel 90 százalékát külföldi tőke finanszírozta, mely 42,4 százalékban az Egyesült Államokból, 28,4 százalékban Japánból érkezett. A Szingapúrba érkező FDI a szolgáltatásokban is koncentráldik; ez az 1967-82-ig terjedő időszakot tekintve az országba érkező FDI harmadát jelentette.

Az FDI-on túl a növekedés másik fő forrását az állami beruházások jelentették. Ezt támasztja alá az a tény, hogy a szingapúri fejlődés kezdete óta az állam központi szerepet vállalt a tőkeakkumulációban. A külföldi tőke vonzása, és folyamatos beáramlása érdekében az állam szünet nélkül ruházott be a fizikai infrastruktúrába és az oktatásba, a munkaerő képzésébe. Emellett párhuzamosan ösztönzést nyújtott a külföldi tőkének (vámsszabad területek és fiskális ösztönzők). Azért, hogy áthidalják a késői iparosodásból eredő technológiai és képzettségbeli hátrányokat, az állam maga kapcsolódott be a termelésbe állami vállalatokon keresztül. 1967 és 1990 között a közösségi beruházások aránya átlagosan 30 százalék körül mozgott (2. táblázat).

Szingapúr bruttó állótőke felhalmozása (közösségi – és magánszektor),

1967-1990 (1985-ös piaci árakon, éves átlagok)³

	Bruttó állótőke felhalmozás (millió \$)	Közösségi szektor		Magánszektor	
		millió \$	%	millió \$	%
1967-69	2382,2	716,4	30,2	1652,2	69,8
1970-79	6648,6	1800,3	27,4	4782,1	72,6
1980-90	16297,1	4692,6	28,8	11604,5	71,2

KEDVEZŐ KÜLSŐ KÖRNYEZET

A neoklasszikus iskola nem ad magyarázatot a külső körülmények és a Szingapúri fejlődés kapcsolatára. Neoklasszikus szemszögből nézve minden ország képes szimultán iparosításra. Nincs olyan alapvető ok, ami miatt valamely országnak mindig mások mögött kell kullognia, nincs eleve létező hierarchia. Szingapúr esete azt a nézetet erősíti, hogy bármely gazdaság számára nyitott a lehetőség a gyors felemelkedésre. Ugyanakkor amikor a 60-as évek közepén Szingapúr gyors felemelkedése elkezdődött, számos kedvező körülmény egyszerre volt jelen. Jóllehet, ezek meglovagolására kellett egy olyan szingapúri elit, amely meg tudta ragadni a kínálkozó lehetőséget, melynek középpontjában az exportorientáció állt.

FÜGGŐ NÖVEKEDÉS

A szingapúri gazdasági növekedés erősen függött a külföldi tőkétől. Az ország este tipikus példája az olyan függő növekedésnek, ahol az ipar növekedése exportvezérelt, munkaerő-intenzív és részben vagy egészen nemzetközi monopoltőke irányítása alatt zajlik. Függő, mert elkerülhetetlenül és folyamatosan a külföldi tőkére, technológiára van utalva, és fejlődés, mert szemmel láthatóan tőkefelhalmozást és differenciált termelési struktúrát hozott.

A függő fejlődésnek pozitív és negatív hatásokat egyaránt maga után von. Pozitív a tekintélyes gazdasági növekedés és a strukturális változás. Negatívum, hogy a külföldi leányvállalatok a hazai technológiát részesítik előnyben. Ebből szervesen következik, hogy nem hajlandóak integrálódni a helyi szállítókkal, vagy megosztani technológiájukat. Valóban, a szingapúri külföldi vállalatok nagyon korlátozott előre vagy hátra mutató láncolattal kapcsolódnak a helyi gazdasághoz. Így a közvetlen külföldi beruházások aggregált hozadékai nem terjednek szét a gazdaságban. Vitatható, hogy a külföldi vállalatok jelenléte mennyiben serkentik a hazai vállalatok tevékenységét. Mindazonáltal egyes megfigyelések szerint a

³ Huff, 1994

külföldi cégek jelenléte nem hat ösztönzőleg a helyi vállalkozó szellemre. Azok a professzionális menedzserek, akik kiemelkednek, nagyban külföldi cégek alkalmazottai.

Továbbmenve, az egyik aggodalmat, ami a 80-as években merült fel, éppen a helyi vállalatok azon kudarca okozta, hogy nem tudtak tekintélyes versenyzőkké válni. Az EDB (Economic Development Board) növelte a helyi ipari egységeket, hogy elősegítse fejlődésüket, lehetőség szerint a külföldi cégekkel joint venture formájában. Mindazonáltal a kritikusok azzal érveltek, hogy a nemzeti cégek növekedési potenciálja korlátozott a multinacionális vállalatokhoz képest versenyképtelenségük mind a termék, mind a termelési tényezők piacán. Ez a folyamat jövedelem eloszlását meghatározza, és a helyi vállalatok kiszorításához vezet. A külföldi cégek piaci ereje szintén nagyobb, ami a kisebb helyi vállalatoknak elenyésző alkulehetőséget biztosít. Ezzel az a probléma, hogy az exportra termelésről olyan külföldi cégek hoznak döntést, amelyre Szingapúrnak kis ráhatása van. Az újtermék fejlesztés, technológia kiválasztás, vagy a piaci irányultság meghatározása teljes egészében a multinacionális cégek kezében van. Ahogy Dos Santos helyesen megállapítja, a függő ország gazdasága „másik gazdaság fejlődéséhez és expanziójához kötött”, tehát a függő ország csak olyan mértékben képes előrelépni, amilyen mértékben azt a domináns országok fejlődése lehetővé teszi. 1982-ben Szingapúr exportja a GNP 138 százaléka volt. A külső piacoktól és technológiától való extrém függőség az ipart a termelés és foglalkoztatás tekintetében nagy fluktuációnak teszi ki.

AZ ELMÚLT KÉT ÉVTIZED ÉS A JÖVŐ STRATÉGIÁJA

1985-1997

Kihívások

- Sokkal érettebb gazdaság, kisebb növekedéssel
- A nyersanyagkorlát még erősebb, és költségük gyorsabban növekszik
- Még intenzívebb verseny, mind a fejlett, mind a fejlődő országok részéről
- Relatív szűkös technológiaforrás globális viszonylatban

Fejlesztési stratégiák

- Technológiai alapok elmélyítése
- A kormányzat katalizáló szerepet vállalt a technológia fejlesztését elősegítendő. A fejlesztéshez 1991-95 között a Nemzeti Fejlesztési Terv keretében 2 milliárd dollárral, 1996-2000 között a Nemzeti Tudományos és Technológiai Terv keretében pedig 4 milliárd dollárral járult hozzá.
- Klaszter fejlesztés
- Ipari stratégia újrhangolása a szinergiák kihasználására céges és iparági szinteken egyaránt. Az olyan kulcsiparágak fejlesztése, amelyek az egész klaszteresedés fejlődésére hatással vannak, mint például az elektronika, petrokémia, gépgyártás. Klasztereken alapuló verseny bázisán ilyen irányú fejlesztési terveket lehetett kidolgozni, kihangsúlyozva azokat a rokon alapvető képességeket, amelyekkel a klaszterben résztvevő vállalatok mindegyike rendelkezett.
- A termelés és szolgáltatás mint a gazdaság két alappillére
- A szektorális és piaci függőség, a sérülékenység csökkentése, és a gazdaság szélesebb alapjainak megteremtése érdekében a szolgáltatások és a fejlesztése párhuzamosan folyt. Ebből a célból rengeteg

ösztönzőt, ami a termelés fejlesztése érdekében alkalmaztak (pl. úttörő státusz, beruházási hozzájárulás), a szolgáltatások körére is kiterjesztettek.

- Regionalizáció
- A kormányzat bátorította a potenciális ázsiai piacokra történő behatolást, mindezzel áttörve a helyi forrás/piaci korlátokat, kiegészítve a már meglévő kapcsolatokat az OECD-országokkal.

Eredmények

- GDP növekedés átlagban 8,6% az adott időszakban.
- A pénzügyi és üzleti szolgáltatási szektor súlya a teljes GDP-n belül 21%-ról (1986) 27%-ra (1997) nőtt.
- A kutatók és mérnökök száma 3361-ről (1987) 11302-re (1997) nőtt.
- A külföldről érkező portfólió befektetések állományának értéke 13,6 milliárd dollárról (1990) 57,2 milliárd dollárra (1997) nőtt.

1998-TÓL

Kihívások

- A szingapúri gazdaságot keményen érintette a regionális válság, ami a thai baht 1997. júliusi leértékelődésével kezdődött. Bár a pénzügyi és gazdasági alapok jók voltak, a gyorsan romló külső környezet hátrányosan érintette Szingapúr regionális kapcsolatait.
- A gazdaság 0,9%-al zsugorodott az 1997-es 8,6%-os növekedést követően.
- Az 1999-2000-es kilábalás után Szingapúrt újabb recesszió érte el 2001-ben. A nagyobb fejlett országokban egyszerre bekövetkező visszaesés, csakúgy, mint a globális elektronikai iparban, erős lassulást okozott a világgazdasági növekedésben. A szeptember 11-ei támadás szintén erősítette a lassulást. Ennek következményeként a szingapúri gazdaság 1,9%-al esett vissza a 2000-es 9,7%-os növekedéshez képest.
- Az új játékosok, Kína és India új kihívásokat és lehetőségeket hoznak.

Fejlesztési stratégiák

Szingapúr célja egy globalizált, vállalkozói és diverzifikált gazdaság, középtávon 3-5%-os gazdasági növekedéssel. A stratégia kulcselemei:

- Külső kötelékek bővítése – globalizáció megragadása a WTO multilaterális keretei között, regionális együttműködések, bilaterális szabadkereskedelmi kapcsolatok
- Versenyképesség és rugalmasság fenntartása – a társadalombiztosítási járulékok terheinek lehető legalacsonyabb szinten tartása, munkaerőpiac és bérrendszer revíziója rugalmasságuk növelése érdekében, teljesen piaci árazás
- Vállalkozás támogatása és hazai vállalatok – az emberek bátorítása, legyenek innovatívak, a cégek képességeinek fejlesztése az új ötletek és üzleti lehetőségek kialakításában, új exportpiacok szerzése és a gazdaság alapjainak szélesítése.

- Termelés és szolgáltatás növelése – mindkét szektor versenyképességének növelése költségversenyképességgel, munkaerő releváns tudással történő felruházásával, és új képességek és iparágak megteremtésével.
- Humán tőke fejlesztése – befektetések az oktatásba, munkások képzési támogatása, és kiemelten kezelt tudás a szingapúri tehetségek számának gyarapítása érdekében.

VERSENYKÉPESSÉG ÉS RUGALMASSÁG (AHOGY SZINGAPÚRBAN LÁTJÁK)

Ahhoz, hogy egy gazdaság versenyképes maradjon valamilyen pluszt kell a befektetőknek nyújtani, úgy mint magas szintű képességek és hatékony, rugalmas üzleti környezet. Az az üzleti környezet, amire a korábbi növekedés épült, immár nem elégséges. Döntő lépéseket kell tenni a mikroökonómiai versenyképesség fejlesztése érdekében.

Először, a gazdaságra nehezedő adótehernek a lehető legkisebbnek kell lennie, különösen igaz ez a vállalatokat és az egyéneket érintő közvetlen adók esetére. Az Economic Review Committee (ERC) javaslata szerint (amit a kormányzat is támogatott) a vállalati és jövedelemadók felső sávját 25 százalékról 20 százalékra csökkentik az elkövetkező két évben. A bevételkiesés részbeni fedezetét az árukra és szolgáltatásokra kivetett adó 3 százalékról 5 százalékra történő emelése adja.

Másodszor, újra kell fókuszálni a tágabb értelemben vett társadalombiztosítás (Central Provident Fund, CPF) tevékenységét, visszatérve eredeti céljaihoz, vagyis az alapvető pénzügyi igények kielégítéséhez, beleértve a nyugdíj megtakarításokat, lakáshoz való jutást és az egészségügyi szolgáltatásokat. A hosszú távú fenntarthatóság érdekében a CPF nem róhat indokolatlanul nagy terheket a vállalatokra, főként nem akkor, amikor az időseket foglalkoztat.

A kormányzat már elfogadta az ERC javaslatát a társadalombiztosítási rendszer újrahangolására. A cél olyan struktúra elérése, ami elegendő megtakarítást biztosít az alapvető pénzügyi szükségletek kielégítéséhez, ugyanakkor a foglalkoztatás költségeit minimumon tartja. Minél kisebb a teher a munkaerőn, könnyebben lehet szingapúriakat foglalkoztatni, így kisebb lesz a munkanélküliség.

Harmadszor, az üzleti ciklusok volatilisabbá válásával a munkaerőpiacnak és a bérrendszernek is rugalmasabbá kell válni. Ez segít a munkásoknak akkor is munkát találni, amikor nehezebb idők járnak. A fizetést kevésbé a korhoz, jóval inkább az egyéni teljesítményhez és a vállalati profitabilitáshoz kell kötni. Javítani kell a törvénykezés munkáját, s minél rugalmasabban kell a munkalehetőségeket engedélyezni, a dolgozók biztonságával, egészségével és jólétével kapcsolatos kompromisszumok nélkül.

Negyedszer, az infrastrukturális szolgáltatások és termelési tényezők árazása versenyben kell, hogy kialakuljon. Legyen szó telekommunikációról, kikötői szolgáltatásról, energiaszolgáltatásról vagy ipari parkról, bátorítani kell a versenyt, és biztosítani a megfelelő kínálatot, a hatékony, alacsonyabb költségek és színvonal növelése érdekében. Nem szabad támogatni a szolgáltatásokat, hogy azok valós költségük alatt árazódjanak, ugyanakkor a költség-plusz vagy monopolárazást sem szabad engedni, mivel ez az üzleti költségeket növelné.

CHILE

Chile gazdasági teljesítménye az elmúlt húsz évben a Latin-Amerikai régió többi országához képest lényegesen kedvezőbben alakult. A gazdasági növekedés különösen a 80-as évek második felében lendült fel. 1986-ban 4,7 százalékot, 1989-ben már 10,6 százalékot ért el a GDP növekedési üteme. A legmagasabb érték az 1992-ben tapasztalt 12,3 százalék volt. A növekedési számvitel módszerének felhasználásával megállapítható, hogy az 1984 és 1998 közötti időszakban végbement „aranykori növekedés” fő mozgatórugója a teljes tényező termelékenység nagymértékű emelkedése volt.

Chile növekedési teljesítményének számos mozgatórugója van. Ezek között találhatunk külső tényezőket, de a belföldi gazdaságpolitikai intézkedések is hozzájárultak a kedvező eredmény eléréséhez. A kedvező külső feltételek között megemlítendő a külkereskedelmi cserearány javulás, és a külföldi tőke növekvő rendelkezésre állása. A növekedés fellendítéséhez az 1970-es évek közepén megkezdett piacbarát reformok járultak hozzá a legnagyobb mértékben a belföldi gazdaságpolitikai intézkedések közül. A reformok a piacok liberalizálásához vezettek, az árakat egyre inkább a piaci mechanizmusok határozták meg. Az állami beavatkozás az externáliák és a piaci kudarcok kezelésére korlátozódott. A reformfolyamat során megtörtént a kereskedelem liberalizálása, a pénzügyi piacok deregulációja, bizonyos iparágak állami támogatásának, és bizonyos iparágak különleges adóztatásának megszüntetése, valamint a munkapiac reformja. Az energia, a szállítás, a telekommunikáció, és a vízellátás és csatornázás szektorokban végrehajtott privatizáció eredményeképpen jelentős teljesítményjavulást és nagyobb lefedettséget sikerült elérni a privát szektor bevonásával. A piaci verseny és a befektetések megtérülésének növekedése hozzájárult új piacok, szektorok és tevékenységek felfuttatásához. Közéjük tartozik a borászat, a gyümölcsstermesztés, és a turizmus. Ezzel egy időben a tradicionális termékek (például a réz) termelése is hatékonyabbá és kifizetődőbbé vált.

Chile akkor is megőrizte gazdasági stabilitását az elmúlt húsz évben, amikor a környező Latin-Amerikai országok súlyos válságokkal küszködtek. A kedvező fejlemények a fiskális fegyvelmen, a nyitott kereskedelempolitikai rendszeren, és a megerősített szabályozási kereteken belül, óvatosan végrehajtott pénzügyi liberalizáció kombinációjaként kialakult gazdasági és intézményi környezeten alapulnak.

A chilei felzárkózáshoz nagyban hozzájárultak az országban kialakított makrogazdasági és intézményi keretfeltételek. Az IMF ajánlása alapján Chilében négy kiemelt feladatkörre koncentrált az ország vezetése. Ezek a fiskális fegyvelmen fenntartása, az árstabilitás elérése és megőrzése, a pénzügyi stabilitás kialakítása, és a nyitott és stabil kereskedelempolitikai rendszer kiépítése voltak. A célok elérésében különösen fontos volt a költségvetési folyamatok szabályozásának megalkotása, a tartományi kormányzatok takarékos gazdálkodásának kikényszerítése, és a függetlenség biztosítása a központi bank számára. Chilében inflációs célkitűzéses monetáris politikai rendszer működik, lebegő árfolyammal, amelyet költségvetési szabály egészít ki. A chilei inflációs célkitűzéses rendszer fontos eleme az árfolyam célzásának teljes hiánya. A központi bank csak különleges körülmények fennállása esetén avatkozhat be az árfolyam alakulásába. Az ilyen esetekben köteles bejelentést tenni a beavatkozásról, és annak pontos mértékéről. Ugyanakkor az ilyen különleges esetekben is tilos egy kitüntetett árfolyamot megcélozni.

A költségvetési politika nagymértékben támogatja a monetáris politikát. A fiskális fegyvelmet középtávú fiskális cél kitűzésével kényszerítik ki, amely korlátozza a diszkrecionális beavatkozást, ugyanakkor teret enged az automatikus stabilizátorok működésének. A chilei költségvetési mérlegre jellemző, hogy a deficités éveket szufficites évek, illetve költségvetési egyensúlyt mutató évek követik. A 90-es évek eleje óta megfigyelhető fiskális fegyvelmen az államadósság (GDP arányos) szintjére is hatással volt. Nemcsak az államadósság szintje, de az állami kamatkiadások mértéke, és a reálkamatlábak is jelentősen csökkentek az elmúlt évtizedben. Ha továbbra is betartják a kormány költségvetési mérleg célját, akkor az államadósság szintje fenntartható marad a jövőben is.

Chile jelentős mennyiségű külföldi működő tőkével rendelkezik. Az ország külfölddel szembeni adósságszerkezetére igaz, hogy Chile teljes külföldi adósságának több mint fele a külföldi tulajdonban lévő chilei vállalatokhoz kapcsolódik.

A tőkepiacok mélyülését szolgálta a nyugdíjalapok kezelésének privatizációja, de hozzájárultak még a tőkepiaci reformok, és a makrogazdasági stabilitás is. A 90-es években a részvénypiacok fejlődésének fő mozgatórugói a makrogazdasági politika és a szerkezeti reformok voltak. A fejlett és nagy intézményi befektetők meghatározó, és növekvő szerepet játszottak a belföldi finanszírozásban. A pénzügyi infrastruktúra javítása, a piaci szabályok betartását biztosító ösztönzők körének kialakítása, illetve az önszabályozó mechanizmusok megszilárdításának munkája még folyamatban van. A hatóságok igyekeznek növelni a rendszer likviditását és átláthatóságát. A bankrendszer is kulcsfontosságú szereplő a chilei privát szektor finanszírozásában. Az elmúlt húsz évben stabil rendszert építettek ki a fogyasztók hitel-megbízhatóságának ellenőrzésére. Összességében elmondható, hogy a chilei bankrendszer erős, ugyanakkor továbbra is fejlődik.

Chile felzárkózásában, versenyképességének növekedésében az egyik legfontosabb tényező a kereskedelem széleskörű liberalizálása volt. Úgy valósította meg a világkereskedelemben való erőteljes integrálódást, hogy ennek a politikának inkább előnyei, mintsem hátrányai csúcsosodtak ki. Chile esetében a természeti erőforrások exportszerkezetben betöltött jelentős súlya nem vezetett a gazdaság elmaradottságának növekedéséhez, hanem hozzájárult az exportszerkezet modernizációjához a pozitív spillover hatások eredményeképpen. Az egyes természeti erőforrások, nyerstermékek területén tapasztalható komparatív előnyök kihasználása a külkereskedelemben tehát Chile esetében hosszabb távon hozzájárult a gazdaság diverzifikációjának növekedéséhez.

A kereskedelem liberalizálása 1985-ben vett nagy lendületet. Az import tarifákat minden termék és szektor esetében egységesítették, és a védővámok szintjét fokozatosan lecsökkentették 15 százalékról (1988) 6 százalékra (2002). Az 1990-es évek során Chile számos országgal írt alá kereskedelmi megállapodást (Mexikó, Costa Rica, Kolumbia), amely még tovább csökkentette a tarifákat. 2003-ban Chile lezárta a szabad kereskedelemről szóló tárgyalásokat az Európai Unióval és Dél-Koreával. Az USA-val is folytatók tárgyalások, de ebben az esetben nem született még szabad kereskedelmi övezet létrehozásáról szóló megállapodás.

A kereskedelem liberalizálása azonban költségekkel jár. A termelő szektorok védelme drasztikusan csökken, a relatív árak megváltoznak, és a szektorok között nagyarányú forráselosztás változás megy végbe. Ennek eredményeképpen a vállalatok kénytelenek változtatni termelési stratégiájukon, modernebb technológiákat kell meghonosítaniuk, és új menedzseri módszerekkel kell megismerkedniük. A veszteséges vállalkozások a kereskedelem liberalizáció miatt kiszorultak a piacról. Emellett lehetőség nyílik az új piacokra való betörésre. Az exportőrök számára kedvező változást okoz, hogy kibővülnek a nemzetközi piacra jutás lehetőségei, ugyanakkor az exporttermék elkészítéséhez szükséges importált alapanyagok ára csökken. Összességében elmondható, hogy Chilében a kereskedelem liberalizálása jelentősen hozzájárult a gazdasági szerkezet kedvező irányú átalakulásához, és az ország versenyképességének javulásához.

Chile esetében a kutatás és fejlesztés, valamint az oktatás hozzájárult, de nem töltött be vezető szerepet az ország felzárkózásának megvalósításában. A chilei Nemzeti Innovációs Rendszer számos problémával küzd. A GDP arányos kutatás-fejlesztési ráfordítás alacsony, a magasan képzett munkaerő alacsony részaránya vesz részt alapkutatásban, és a privát szektor elhanyagolható mértékben járul csak hozzá a kutatások finanszírozásához. A kutatás-fejlesztési tevékenységet különböző ösztönzők igénybevételeivel, állami irányítással igyekeznek fellendíteni, hogy a vállalatoknál és az egyetemeken több kutatási projekt induljon. Ugyanakkor hiányzik az összhang és az egységes koncepció az egyes ösztönzők között.

A chilei oktatási rendszer a 90-es években sokat fejlődött. Az oktatási rendszer szerkezetében végrehajtott reformok fő célja az oktatás terjesztése, és minőségének javítása volt. Az 1990 és 2003 közötti időszakban az oktatási ráfordítások a GNP 3,8 százalékáról 7,4 százalékára növekedtek. Az iskolai beiratkozások 20,4 százalékkal növekedtek, míg a felsőoktatási intézményekbe beiratkozók száma 93 százalékkal emelkedett. Az iskolában eltöltött idő drasztikusan nőtt. Jelentős beruházásokkal javították az iskolai infrastruktúrát, és növelték a tankönyvekkel és számítógépekkel való ellátottságot. Az oktatási reform végrehajtása átgondolt és konzekvens volt, amely az óvodától a felsőoktatásig átformálta a chilei oktatási rendszert. A 90-es évek során az oktatás szerkezeti reformja 1 százalékponttal járult hozzá a gazdasági növekedéshez. Az oktatás széles körűvé tétele valóban nagy eredmény, de minőségének, színvonalának javítása a jövőben végrehajtandó feladat.

Mi volt a felzárkózás fő tényezője, a növekedés hajtóereje?

A felzárkózás fő tényezője és a növekedés hajtóereje Chile esetében a kereskedelmi és a pénzpiaci liberalizáció fokozatos, és átgondolt végrehajtása volt. A fiskális fegyelem nagyban hozzájárult a felzárkózás megvalósításához. Az inflációs célkitűzéses monetáris politikai rendszer fokozatos kiépítése segítette a felzárkózáshoz szükséges makrogazdasági stabilitás megtartását.

Milyen szerepet játszott a folyamatban az állam, a gazdaságpolitika, hol avatkozott be és miképpen?

Az állam és a gazdaságpolitika szerepe jelentős a chilei felzárkózás esetében. A jelentős változtatások (tehát a kereskedelem és a pénzpiacok liberalizálásának) végrehajtására nem a drasztikusság, hanem a megfontoltság volt jellemző. A gazdaságpolitika szerepe különösen fontos a költségvetési fegyelem betartása terén.

TANULSÁGOK MAGYARORSZÁG SZÁMÁRA

A két távol-keleti és egy dél-amerikai országok gazdasági növekedésének tanulságai kevés használható elemet tartalmaznak Magyarország számára. Ennek számos oka van, többek között:

1. A kulturális és demográfiai különbségek nagyon jelentősek.
2. Jelentősek a kiindulási feltételekben meglévő eltérések.
3. A fejlődés korábbi szakaszaiban alkalmazott gazdaságpolitikai eszközök egy jelentős része nemzetközi szervezetekben vállalt kötelezettségek (WTO, OECD), illetve EU tagság miatt nem alkalmazhatóak, másrészt világgazdasági relevanciájuk is megszűnt.

Mindazonáltal, számos olyan tényező játszott szerepet a távol-keleti és dél-amerikai országok növekedésében, amelyek figyelembe vétele jelentős növekedési többletet hordozhat még egy ilyen eltérő adottságokkal és világgazdasági beágyazottsággal rendelkező ország számára is, mint Magyarország. Ezek a következők:

1. A gazdaságpolitika stratégiai célkitűzések egyértelműek és a megvalósításhoz kellő nagyságú és koncentráltaságú forrást mozgósított a gazdaságirányítás, legyen szó iparpolitikáról, fejlesztéspolitikáról, kereskedelempolitikáról.
2. Mindig kiemelt jelentőséggel bírt a humán-tőke erősítése (képzési, oktatási feltételek javításának és célzottságának biztosítása). Ez, párosulva a magas szintű munkaerő piaci rugalmassággal lehetővé tette, hogy a felzárkózás során növekvő bérköltségek hatására a vállalatok termelésének áttelepítése más országokba és új vállalatok megjelenése a munka-tényező miatt nem járt jelentős sokkokkal, nem beszélve a jótékony spill-over hatásokról, amelyek a humán-tőke fejlettségéből adódnak.
3. A távol-keleti országok magas megtakarítási hányadai jelentős hazai forrásokat biztosítottak a gazdasági fejlődéshez, ami azt implikálná, hogy a magyar gazdaságpolitika ösztönözze a hazai gazdasági szereplők megtakarításait.
4. Az hatvanas, hetvenes és nyolcvanas évek távol-keleti iparpolitikája és gazdaságfejlesztése nem jelent követhető forgatókönyvet, mivel már nem létezik a hazai tulajdonú nagyvállalati kör, a gazdaságban döntő szerepük van a multinacionális vállalatoknak, valamint a nyitottság foka rendkívül magas. Ehelyett a klaszteresedés előmozdítása, a hazai kis és középvállalkozások beszállítói kapacitásainak növelése.
5. A nemzetgazdaság vertikális diverzifikációját és horizontális kötődéseit erősíteni kell, és a direkt állami támogatások felől, a vonzó gazdálkodási környezetet kell megteremteni (adórendszer, humán tőke, K+F, fizikai infrastruktúra, e-gazdaság, tényezőpiaci rugalmasság) és képesnek tenni a nemzetgazdaság szereplőit a globális versenyben való részvételre.
6. A stabil és kiszámítható gazdaságpolitika és gazdasági növekedés előfeltétele egy ország FDI vonzó képességének, ezért rendkívüli jelentőséggel bír a konzisztens fiskális és monetáris politika.
7. A chilei példa alapján a fiskális fegyelem erősítését lehetne kiemelni, mint Magyarországon az adott helyzetben alkalmazható gyakorlatot. Ezen kívül az inflációs célkitűzéses monetáris politikai rendszer

eredményesebb működtetése érdekében a Chilében használatos, az árfolyam célzását tiltó szabály alkalmazása is indokolt lehet.